

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
LÄRANDE OCH SAMHÄLLE

Barn-unga-samhälle

Examensarbete i fördjupningsämnet
Barndom och lärande
15 högskolepoäng, grundnivå

Barns strategier att hantera resursbrist i förskolan

Childrens strategies to deal with lack of resources in preschool

Susanne Winberg

Förskollärarexamen 210 högskolepoäng
Slutseminarium 2017-05-30

Examinator: Thom Axelsson
Handledare: Sara Berglund

Förord

Jag vill först och främst tacka barn och pedagoger för att ni ville ställa upp i observationer och intervjuer. Till er vårdnadshavare vill jag rikta ett tack för att ni gett mig förtroendet att få observera era barn. Utan ert deltagande på olika sätt hade inte detta arbete blivit möjligt. Tusen tack! Ett stort tack också till min chef och alla mina underbara kolleger som stöttat och peppat mig i detta arbete.

Jag vill också ge min handledare Sara Berglund ett extra varmt tack för att hon tog emot mig som handledare, när saker inte riktigt blev som de skulle. Tack för alla dina kloka tankar och infallsvinklar som utmanat mig till ny inspiration. För ditt otroliga tålamod och handfasta sätt att handleda mig från förvirring och rörighet till struktur och tydlighet, det har varit guld värt. Tack för att du inte låtit mig ge upp, utan ständigt fått mig att ta nya tag och komma igen.

Att skriva examensarbete har tagit mycket mer kraft, energi och tid än jag kunnat drömma om. Jag vill därför rikta ett extra stort tack till min underbara sambo. Utan ditt tålamod, ditt stöd och din osvikliga tro på mig hade jag aldrig klarat av det. Tack till mina fantastiska döttrar och föräldrar som fått vara ”utan” mig så länge, men som trots detta peppat mig och trott på mig.

Slutligen vill jag säga att trots att jag många gånger upplevt uppgiften som tung och svår, så har den gett mig insikter, kunskaper och erfarenheter som jag är tacksam över att ha fått. Dessa kommer ha en stor betydelse i mitt sätt att utöva mitt yrke.

Abstract

Många förskolor präglas i dagens samhälle av resursbrist – i form av sjukskrivningar, stora barngrupper, brist på utbildade pedagoger samt svårigheter att få vikarier. Detta leder till en verksamhet där kontinuitet och trygghet påverkas, samt att pedagogerna får svårigheter att hinna med alla delar i sitt yrke. Massmedia, facktidningar och statistik från Försäkringskassan talar om hur detta påverkar pedagogerna och kvalitén av verksamheten på förskolorna. Hur detta påverkar barnen och deras upplevelse av förskolan finns det väldigt lite skrivit om. Syftet med studien blir därför att undersöka hur resursbrist i förskolan visar sig hos barn och hur pedagoger upplever att det påverkar dem i sitt förhållande till barnen, samt barns förhållande till varandra. Detta kommer jag göra genom att använda mig av observationer och intervjuer. Studien tar stöd i *anknytningsteorin* – vilken menar att trygg anknytning utgör en grund för att det ska kunna ske en utveckling hos barnen. Begreppen *copingstrategier* och *resiliens* kommer användas som analysverktyg i tolkningen av det empiriska materialet. Studiens resultat visar att barnens tålamod blir sämre och det förekommer mycket konflikter. Flera av de yngre barnen visar tecken på otrygghet genom att de är ovanligt klängiga, ledsna och kontaktsökande. Några barn drar sig undan och ”tystnar” medan andra blir väldigt arga, högljudda och utåtagerande. De beteenden som barnen uppvisar uppfattas ofta som irriterande och frustrerande av pedagogerna vilket gör att även deras tålamod blir sämre och de känner sig otillräckliga. Pedagogerna framhåller också att barnens intresse i utforskande och deltagande i verksamheten minskar vilket gör att de oroar sig barnens utveckling.

Nyckelord : anknytning, copingstrategier, resiliens, resursbrist

Innehållsförteckning:

1. Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar	7
2. Teoretiska perspektiv	8
2.1 Anknytningsteorin	8
2.1.1 Olika anknytningsmönster	8
2.1.2 Centrala begrepp inom anknytningsteorin	9
2.2 Coping	10
2.2.1 Copingstrategier	10
2.3 Resiliens	11
3. Tidigare forskning	12
3.1 Barns anknytning	12
3.2 Strategier hos barn	13
3.3 Resilienta barn	15
4. Metod	16
4.1 Metodval	16
4.2 Observationer	17
4.3 Intervjuer	18
4.4 Urval	19
4.5 Genomförande	19
4.6 Forskningsetiska principer	20
4.7 Analysmetod	21
5. Resultat och analys	22
5.1 Inledning	22
5.2 Kaos i hallen	22
5.3 Hummandet vid bordet	23
5.4 Egna platser	24
5.5 Vill vara arg	26
5.6 Ur pedagogernas perspektiv	26
5.6.1 Sämre tålamod och fler konflikter	27
5.6.2 Tillit och trygghet påverkas	27
5.6.3 Engagemang och delaktighet på förskolan förändras	28
5.7 Sammanfattning	28

6. Diskussion	30
6.1 Resultatdiskussion	30
6.2 Metoddiskussion	31
6.3 Vidare forskning	32
 Referenslista	 33
 Bilagor	
Samtyckeblankett	35

1. Inledning

Alla barnen söker pedagogens uppmärksamhet, de minsta "hänger" i hennes ben och håller krampaktigt i henne. Det är total kaos i hallen, de små gallskriker och de äldre gör allt vad de kan för att få uppmärksamhet, några springer runt, ett barn knuffas in i en hylla och får världens bula. En vikarie skickas ut i förväg så att de som är klara kan gå ut direkt. Slutligen börjar barnen bli klara men då man räknar de som kommit ut så fattas en liten flicka – Moa. De hittar henne under skötbordet inne i hörnan med tårar i ögonen, men helt tyst. Hon kryper fram när pedagogen sträcker in handen efter henne och sedan håller hon hårt, hårt i hennes hand. Pedagogen och Moa klär på sig och kommer äntligen ut till de andra. De lite äldre barnen har kommit igång och leka, medan de yngsta står och håller vikarien i handen och ser ledsna ut, då de ser den ordinarie pedagogen släpper de vikariens hand och går till henne istället. Pedagogen sätter sig ner på sandlådekanten med tre barn i knäet och de andra runt omkring henne försöker hon gräva lite i sandlådan för att väcka deras intresse. Efter ett tag släpper två av barnen taget och börjar gräva själva. Runt omkring står några av de äldre barnen som också försöker få uppmärksamhet, de pratar högt, drar i pedagogen och säger hennes namn upprepade gånger. Ett av de äldre barnen Hugo, står en bit ifrån och tittar på dem i sandlådan med darrande underläpp.

- *Hej Hugo, hur mår du? frågar pedagogen.*
- *Inte bra, svarar han.*
- *Vad är det för fel då, frågar pedagogen.*
- *Jag har kissat på mig, säger han.*
- *Kissade du inte innan vi gick ut, frågar pedagogen.*
- *Jag hann inte för vi måste ju skynda oss så mycket, säger Hugo med tårar i ögonen.*

Pedagogen ber honom komma fram till henne och får samtidigt ögonkontakt med vikarien – hon ber henne följa med pojken in och hjälpa honom. Hon förklarar för pojken att hon inte kan gå ifrån de små just nu för de blir så himla ledsna, men att han gärna får komma och sitta hos henne när han kommer ut igen. Han tar vikariens hand och följer med henne in.

Hon tittar ner på de barn som sitter i sandlådan, de sitter så nära det går när de bakar sandkakor och några av de äldre barnen hjälper dem. Alla vill sitta i knä, alla vill berätta saker och alla söker hennes uppmärksamhet.

Denna situation speglar en del av den vardag som utspelar sig på många av dagens förskolor då det uppstår resursbrister. Vad är det egentligen som sker med barnen vid dessa tillfällen och hur hanterar de sin vardag på förskolan?

Många svenska förskolor är idag underbemannade, personalen sjukskriver sig i allt högre grad och barns säkerhet inte kan garanteras. I denna uppsats kommer jag undersöka vilken effekt detta har för både barn, pedagoger samt verksamheten. För att kunna genomföra denna undersökning kommer jag att observera barn på två olika förskolor.

Jag kommer även att intervjua pedagoger som arbetat i verksamheter med resursbrist för att på detta vis få en bredare och mer rättvisande bild av helheten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka om, och i så fall hur, resursbrister i en förskola påverkar några barn och pedagogers sociala beteende och relationer. Detta kommer göras utifrån följande frågeställningar:

- Vad kännetecknar barns sociala beteende och samspel i en förskoleverksamhet med bristande resurser?
- Hur upplever pedagogerna att barnen påverkas vid resursbrist?
- På vilket sätt påverkas pedagogers relationer med barnen i en förskola, då det råder resursbrist?

2. Teoretiska perspektiv

Det teoretiska perspektiv som valts i denna studie är Bowlbys (2010) *anknytningsteori*, vilken kommer att ligga till grund som en förklaringsmodell genom hela studien. Begreppen *coping* och *resiliens* har gemensamt att de fungerar som verktyg och strategier då barn drabbas av svårigheter och kris. Dessa begrepp kommer därför användas som analysverktyg av det empiriska materialet.

I följande kapitel kommer dessa teorier och begrepp förklaras.

2.1 Anknytningsteorin

Anknytningsteorin handlar om samspelet mellan anknytning och omvårdnad. Samspelet innefattar föräldrarnas, eller annan omvårdnadspersons, villighet och förmåga att stödja barnets behov av tröst, beskydd och trygghet i utsatta situationer (Broberg m.fl. 2008). Anknytning kan förklaras som en relationsspecifik process mellan förälder och barn under spädbarnsåret, som strax efter ett års ålder resulterar i ett slags psykologiskt ”band” dem emellan. Bowlby (2010) hävdar att barn är utrustade med ett beteendesystem som har till funktion att främja tillräcklig närhet med den huvudsakliga vårdaren, så att föräldraskyddet utvecklas.

2.1.1 Olika anknytningsmönster

Ainsworth m.fl. (1978) har utvecklat en modell (Strange Situation Procedur) för att kunna särskilja olika anknytningsmönster. Enligt denna modell finns tre olika anknytningsmönster, vilka utgår ifrån hur barn reagerar i främmandesituationer. De tre mönstren är *trygg anknytning*, *otrygg undvikande anknytning* samt *otrygg ambivalent anknytning*. Trygg

anknytning kännetecknas av en balans mellan anknytning och utforskande, där barnet använder föräldern som trygg bas. Vid otrygg anknytning finns följaktligen en obalans mellan anknytning och utforskande. Den otrygga undvikande anknytningen innebär att barnet inte litar på att föräldern är redo för att möta barnets behov av närhet, vilket leder till att barnet trycker bort sina känslor och vänder fokus till utforskande. Otrygg ambivalent anknytning kännetecknas av att barnet inte vet hur förälder kommer reagera på de anknytningssignaler som barnet sänder ut och därför maximerar barnet sina anknytningsbeteende och upplevs ofta som klängiga och krävande. All fokus ligger på att få sina trygghetsbehov tillgodosedda och därför ägnar de väldigt lite tid till utforskande. I studien framkom att barn i vissa riskgrupper inte kunde klassificeras in något av dessa mönster, varpå begreppet *D – otrygg desorienterad anknytning* uppkom. Dessa barn hade gemensamt att de inte verkade ha någon sammanhållande strategi för att hantera sina trygghetsbehov. Då de utsattes för främmandesituationen blev deras beteende otydliga, motsägelsefulla och olika varje gång. Istället för ett metodiskt mönster så fanns en förvirring och en oförmåga att organisera sina tidigare erfarenheter. Dessa barn skrämdes ofta av anknytningspersonens beteende och kunde därför inte välja mellan ett närmande eller en undvikande reaktion.

2.1.2 Centrala begrepp inom anknytningsteorin

De mest centrala begreppen inom anknytningsteorin är *anknytningsperson* och en *trygg bas* (Bowlby, 2010). En anknytningsperson är den person som barnet, redan som spädbarn utvecklar ett starkt känslomässigt band till. Dess viktigaste uppgift är att (förutom att ge mat, värme och beskydd) bistå barnet med känslomässig reglering (Broberg m.fl. 2008). En trygg bas utgörs av en person som barnet litar på och har knutit an till, och som i olika situationer kan vända sig till för att ”tanka trygghet”. För att kunna utgöra en trygg bas krävs att man intuitivt förstår och respekterar barnets anknytningsbeteende. Hagström (2010) påtalar att det är föräldrarna som etablerar den viktiga grundtryggheten för barnet, de är barnets primära anknytningsperson. Barn kan även ha nytta av flera vuxna som sekundära anknytningspersoner. För att fungera som sekundär anknytningsperson krävs att barn får kontinuitet, närhet och tillgång till denna person under hela tiden. Att vara utan någon sekundär anknytningsperson,

frånskild av sina föräldrar kan skapa en negativ stress hos barn. Även Bowlby (2010) påtalar att tillgänglighet, förutsägbarhet, ömsesidighet, samspel och kontinuerlig närvaro är nödvändiga grunder som behövs när det gäller sekundära anknytningspersoner. Drugli (2013) tolkar Rutter (2006), då hon talar om vikten av anknytning i förskolan. Hon hävdar att barn bör ha etablerat trygga anknytningsrelationer innan de är två år. Då de flesta barn börjar på förskolan vid cirka ett års ålder innebär det att tryggheten och anknytningen hos pedagoger får extra stor betydelse för barnets grundtrygghet, självkänsla och utveckling (Hagström 2010). Vidare menar Drugli att barn som har utvecklat en trygg anknytning till en eller flera vuxna personer inte är lika sårbara när det blir instabilitet i relationer senare i livet.

2.2 Coping

Enligt Lazarus och Folkman (1984) är coping en psykologisk term som beskriver vilken strategi en person använder sig av för att hantera situationer som upplevs jobbiga, svåra eller stressande. De menar att man ska se dessa strategier som försök till att förbättra förhållandet mellan individen och miljön. Det finns ingen universell copingstrategi som alltid fungerar, utan det beror på olika faktorer. Vilken strategi som används beror mycket på personlighet och ålder samt hur situationen ser ut. Dessutom påverkas den av vem som påverkas av den jobbiga situationen, vilken typ av situation det är, var den kommer ifrån och vilket utfall som önskas uppnås med strategin (Lazarus & Folkman, 1984).

2.2.1 Copingstrategier

Det finns fyra olika copingstrategier, nämligen *emotionellt inriktad*, *probleminriktad*, *meningsbaserad* samt *undvikande coping* (Lazarus & Folkman, 1984). I studien kommer jag se på vilka av dessa strategier barnen använder sig av.

Probleminriktad coping handlar om att fokusera på att själv försöka lösa problemen som uppstått, genom att samla in relevant fakta, lösa konflikter och fatta beslut. Denna coping kan

också handla om att man inser att situationen inte kommer att förändras, utan att man måste acceptera den som den är. *Emotionellt inriktad coping* innebär att fokusera på att förändra upplevelsen istället för själva problemet. Denna strategi används för att man ska klara av att genomlida exceptionella situationer som inte kan förändras. Den handlar om att man försöker omvärdera situationen för att på så vis minska obehaget inför den. *Meningsbaserad coping* handlar om att finna mening, något positivt, även i den mest obehagliga situation. Det handlar om att finna ett mentalt positivt tillstånd trots smärftulla upplevelser, till exempel genom att ha en stark andlig tro. *Undvikande coping* innebär att man låtsas att det inte finns ett problem. Här försöker man gå upp i något annat för att undgå och tänka på det jobbiga i situationen. Det kan till exempel innebära ett onormalt nästan tvångsmässigt fokus på mat, äta blir det som är viktigast i vardagen.

2.3 Resiliens

Resiliens handlar om positiv bemästring som utvecklas i det verkliga livet i samspel med en avpassad dos reell risk och individens personlighet samt att upprätthålla en god psykosocial funktion, trots upplevelse av risk (Helmen Borge, 2005).

Resiliens handlar om att bibehålla normal funktion under onormala förhållanden. Barn som utsatts för negativa upplevelser under sin uppväxt, men trots detta lyckas klara av att skapa en normal vardag, är resilienta barn. Helmen Borge (2005) framhåller att barns sårbarhet varierar, och trots gemensam risknivå kan därför vissa barn drabbas hårdare än andra. Både miljö- och genetiska faktorer kan påverka sårbara barn så att de utvecklar psykiska problem. Att tro på sig själv skyddar mot stress, men det handlar mer om vad barnen gör i situationen än om själva självförtroendet i sig. Han menar dock att barn också kan växa och utvecklas genom att möta problem och utmaningar, för det är inte alltid som risk leder till problem. Det beror bland annat på hur barnen upplever risken. På detta viset kan man säga att de själva är med och styr hur de låter upplevelsen påverka. Det finns olika nivåer i både resiliens och risk samt hur detta påverkar den psykiska välmågan. Varje enskilt barn måste hitta sina egna speciella processer för att kunna uppnå en bättre tillvaro (Helmen Borge, 2005).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer jag presentera forskning som visar hur anknytning-, coping- samt resiliens framträder i olika situationer. Forskning som handlar om hur barn i förskolan påverkas vid resursbrist har jag dock inte kunnat hitta. Jag har därför valt ut några studier att presentera närmare nedan, vilka på olika sätt anknyter till min egen.

3.1 Barns anknytning

The National Institute of Child Health and Human Development (NICHD, 2001) presenterar en studie gjord om hur små barns *anknytning* påverkas då de börjar förskola eller annan barnomsorg. Studien utfördes för att ta reda på om det skapas otrygghet och om redan befintlig anknytning, påverkas negativt vid denna övergång. Studien har jämfört barn med trygg, osäker och otrygg anknytning till mamman. NICHD delger även forskning av Egeland och Hiester som påvisar att de barn som har en trygg anknytning till sin förälder då de startar på förskolan, kan få problem att knyta an till personalen. Även anknytningen med föräldern har visat sig kunna påverkas negativt vid denna situation. Barn som kom från hem med otrygg anknytning hade svårigheter i början att knyta an, men kunde efterhand hitta en trygg anknytning på förskolan. I samma studie har man också sett på hur barns anknytning påverkas av lång inskolning respektive kort inskolning. Bland de barn som fick en lång inskolning, påverkades inte den trygga anknytning som fanns mellan förälder och barn. Dessa barn hade också lättare att knyta an till personalen på förskolan. De barn som fick en kort inskolning hade svårigheter med anknytningen både på förskolan och i hemmet.

Det framkom också i resultaten att kontinuitet bland personalen på förskolan samt kvaliteten på verksamheten var betydande faktorer för barns möjlighet att kunna skapa en trygg anknytning. NICHD (2001) framhåller dock att trots att barns anknytning kan försvåras då små barn börjar förskolan, så kan det finnas positiva effekter också. Det visade sig i studien att för flertalet

ensamstående föräldrar, så möjliggjorde förskolan tid till återhämtning för dem. Resultatet blev att föräldrarna bättre orkade med att ta hand om och fokusera på barnet då det kom hem igen, vilket förbättrade möjligheten till en trygg anknytning.

Garcia Quiroga (2015) har i en metastudie jämfört 18 olika vetenskapliga studier om *anknytning* på barn i alternativa boenden (fosterhem och olika tillfälliga boende). Hon har tittat på anknytningen som barn etablerar med sina tillfälliga vårdgivare för att se om den har potential att vidmakthålla eller ändra tidigare anknytningsmönster. Sammanställningen av forskningen visar att då man ser på anknytningsmönster i dessa relationer, måste man ta hänsyn till olika faktorer som kan påverka anknytningen. Faktorer som visat sig påverka är bland annat; vilken ålder barnet har då det placeras, kvaliteten på omsorgen och längden på vistelsen för barnet. I studien framkom att barn under 24 månader har lättare att få en bra anknytning än de som är äldre. Längden på vistelsen hade också en signifikant betydelse, ju längre barnet fick vara kvar på en plats – desto bättre blev anknytningen. Likaså påverkades anknytningen av de vuxnas vilja och kunskap att visa emotionellt engagemang. Vissa vårdgivare som visste att barnet bara skulle vara hos dem temporärt hade svårigheter att bli emotionellt engagerade, de menade att det bara skulle bli jobbigt för barnet om det hunnit fästa sig. Dessa barn, fick tydliga svårigheter med anknytning under uppväxten. Kontinuitet i vuxnas närvaro på institutioner, visade sig också vara betydelsefullt för att barn skulle ges god möjlighet till anknytning. Även vårdgivarens känslighet visade sig utgöra en betydande faktor. Som helhet framkom i studierna att trygg anknytning kan påverkas negativt av erfarenheterna barn får i alternativa boenden. Allra svårast med att bilda trygg anknytning, hade de barn som växte upp på institutioner eller i tillfälliga vårdplaceringar.

3.2 Strategier hos barn

Sundelin Wahlsten (1991) har forskat på hur risk- och skyddande faktorer har betydelse för barns utveckling och hälsa. Hon har studerat tolv svenska förskolebarn, som växt upp under svåra förhållanden i resurssvaga miljöer. I studien har hon sett på hur barnen hanterar sin situation samt vilka copingstrategier de använder sig av. Enligt henne är copingstrategier

funktionella i bemärkelsen att stress, ångest och frustration dämpas. De bedömningsdimensioner vid beskrivning av utsatta barns copingstrategier som enligt hennes mening kan vara av intresse, är familjesituation och social miljö runt barnet, primärvårdens förhållningssätt, fysisk hälsa, affekter och vilja, kontaktförmåga och psykomotorisk utveckling. Utifrån denna ansats har Sundelin Wahlsten sedan klassificerat barnens sammanhängande beteenden som primärt modererande, utåtgående och inåtgående beteende. Det enda beteende som visade sig ha en framgångsrik effekt var det modererande beteendet, då de andra attityderna inte bidragit till att ett ömsesidigt förhållande till omvärlden kunnat uppnås. Hon menar att valet av förhållningssätt avgör hur barns fortsatta utveckling blir. Studiens resultat visar att barn som växer upp i psykosociala riskmiljöer blir utsatta för en mängd faktorer som bidrar till att deras personlighetsmässiga och psykomotoriska utveckling allvarligt äventyras. Deras psykomotoriska utveckling släpar efter successivt inom en eller flera funktioner till exempel språk och begreppsuppfattning. Resultatet visar även att deras jagutveckling äventyras mer eller mindre ofta med splittrade personligheter som följd. Av alla barnen var det endast tre stycken (flickor) som lyckas hitta någorlunda fungerande strategier och därför fick en mer positiv utveckling. De tre flickorna hade gemensamt att de allihop hittat gynnsamma kontakter utanför familjen som inneburit att barnen erhållit hjälp i sin utveckling (Sundelin Wahlsten, 1991).

Reinoso (2016) har gjort en kvantitativ studie på hur adopterade barn använder sig av *copingstrategier*. Han påtalar att forskning visar att adopterade barn ofta drabbas av stress. När oroliga situationer uppstår som barnet upplever att de inte kan kontrollera eller ändra, leder detta till negativ stress. Detta sker ofta då de till exempel saknar sin ursprungliga familj, etniska eller kulturella tillhörigheter eller kontinuiteten i tidigare relationer. För att hantera dessa problem kunde man se att barnen använde sig av undvikande strategier. Däremot då barnen drabbades av akuta tillstånd, sjukdomar eller olyckor visade de använda sig av kontrollorienterade strategier. Dessa är konkreta och målinriktade strategier som man använder då man själv tror sig ha möjlighet att hantera eller lösa situationen. Andra copingstrategier som framträdde var emotionellt inriktad, meningsbaserad samt undvikande coping.

3.3 Resilienta barn

Werner (2012) sammanfattar i en rapport de viktigaste resultaten från en kvantitativ studie (Kauai-studien) om *resiliens*. Den baserar sig på barn som växt upp bland höga riskfaktorer som till exempel fattigdom, psykiska sjukdomar, missämja i familjen och undermålig omvårdnad. I studierna såg man på faktorer som miljön för omvårdnad, arbetslöshet, handikapp, barnens sociala-, psykiska- och kognitiva utveckling. Resultaten visade att de barn som klarade sig bäst, var barn som under sitt första levnadsår fått uppmärksamhet och blivit väl omhändertagna av sina vårdnadshavare. De egenskaper som framträdde hos dessa barn var att de uppfattades som, aktiva, lyhörda, tillgivna, kärleksfulla, godtrogna samt att de ofta var lätta att hantera som spädbarn. När barnen nått förskoleåldern, hade de utvecklat coping som kombinerade självständighet med att be om hjälp när det behövdes. Dessa mönster använde sig barnen av även senare i livet. I grundskolan blev deras lärare imponerade av de resilienta barnens kommunikation och praktiska problemlösningsförmåga. Ett mönster som framträdde tydligt var att flera av de resilienta barnen hade en speciell förmåga eller hobby, som de oftast delade med en vän. Vilket resulterade i en speciell känsla av stolthet. Trots bördan av fattigdom, hög risk och utsatthet kunde man se att de barnen som klarat sig bra hade haft förhållande till åtminstone en stabil och kompetent person som kunde stödja deras behov. Ofta kunde detta vara andra anhöriga eller nära vänner till familjen. De resilienta barnen visade sig vara extra bra på att hitta andra personer att knyta an till och finna stöd hos. Flertalet av dessa barn fann också stöd och gemenskap i religiösa övertygelser som gav mening och stabilitet i tider av svårigheter och motgångar. Studien synliggjorde ett mönster på att de använde sig av liknande strategier som de gjort under barndomen, för att övervinna svårigheter även som vuxna (Werner, 2012).

4. Metod

I följande kapitel motiveras metoder samt genomförandet av dessa i studien. Här förklaras även hur bearbetning av det empiriska materialet skett samt hur forskningsetiska principer och förhållningsregler tagits hänsyn till.

4.1 Metodval

Syftet med studien är att undersöka om, och i så fall hur, resursbrister i en förskola påverkar barn och pedagogers sociala beteende och relationer. För att göra detta har jag använt mig av en kvalitativ metod som utförs genom barnobservationer samt med intervjuer av de ansvariga pedagogerna.

Alvehus (2014) beskriver att en kvalitativ metod innebär man försöker läsa av och analysera olika typer av sociala sammanhang. Det handlar också om att utveckla vårt sätt i att betrakta vår omvärld, samt att bidra med en mer nyanserad bild av den. Det handlar om att förmedla sina egna tolkningar av ett fenomen som något viktigt, till andra som också är intresserade av samma fenomen (Alvehus, 2014). För en kvalitativ metod utgör etnografen ett slags ideal. Syftet med en etnografisk studie är att förstå andra människor, genom att vara tillsammans med dem under en längre tid. Studien som jag kommer att utföra innebär att jag under två perioder av vardera fyra veckor, kommer att befinna mig mitt i barnens vardag i förskoleverksamheten. Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén, (2015) talar hur man genom att använda sin egen förståelse och praktiska erfarenhet, kan som forskare reflektera över det man upplever under tiden studien genomförs. De påtalar även vikten av att kunna förflytta sig ifrån sina egna förutfattade meningar, för att på så vis närma sig andra människors tänkande, vardag och liv.

4.2 Observationer

Patel och Davidsson (2003) talar om att observationer framför allt är användbara då man samlar in information inom områden som beteenden och skeenden i naturliga situationer. Observationsmodellen är också den modell som ställer ”minst krav” på de deltagande, de behöver inte prestera något, inte avsätta någon speciell tid eller svara på frågor. Detta är också den enda metoden att fånga de barn som inte kan uttrycka sig verbalt. Alvehus (2014) talar om observatörseffekten vilket innebär att observatören ofta på ett eller annat sätt påverkar det som sker. Detta kan innebära att observationen på detta vis blir mindre representativ. Det finns olika grader av deltagande, från den helt passiva observatören – till den som vill bli en naturlig del av gruppen. Man måste alltså överväga graden av deltagande då man väljer observation som metod (Alvehus, 2014). Patel och Davidsson (2003) nämner att förutom deltagande och icke deltagande observationer, så kan även faktorerna känd eller icke känd observatör påverka individerna och deras beteende.

Observationerna utfördes på två olika förskolor under vardera ca fyra veckor. Målet var att använda mig av ostrukturerade, icke deltagande observationer som skulle ske fortlöpande under dessa perioder. Totalt utfördes 32 olika observationer med fältanteckningar som metod. Både tid och situationer som observerades varierade. Genom mitt deltagande som pedagog i den dagliga verksamheten och att barnen är vana vid att vi dokumenterar, hoppades jag att barnen inte skulle påverkas nämnvärt av observationerna. Förhoppningen var att jag genom ett naturligt deltagande skulle kunna fånga och uppfatta nyanser och beteenden som jag vanligtvis inte hade sett.

Det rådde under observationstiden resursbrist på båda förskolorna. Eftersom jag var en trygg och känd person för barnen och samtidigt en del i verksamheten, blev graden av deltagande påverkad både av barnens kontaktsökande och situationen på förskolan. Det innebar att valet med att utföra en icke deltagande observation och inta en passiv roll, blev problematiskt. Verkligheten visade sig istället bli en kombination av både deltagande och icke deltagande, ostrukturerade observationer där jag oftast utgjorde en naturlig del av gruppen. En strukturerad observation innebär att man på förhand vet exakt vilken typ av situation eller vilket beteende som man ska titta på. Denna följs ofta upp av ett förutbestämt observationsschema där man

”prickar av” de situationer eller beteende som man söker. En ostrukturerad observation, används oftast i utforskande syfte för att man ska kunna inhämta så mycket information som möjligt om ett visst problemområde. I en sådan observation väljer man att försöka fånga och registrera allt. För att kunna göra detta skriver man bara ner nyckelord, vilka man så snart som möjligt skriver om till en full redogörelse (Patel och Davidsson 2003). Då studiens syfte var att se övergripande på verksamheten som helhet och inte på enskilda områden, motiverade detta valet av att använda ostrukturerade observationer.

4.3 Intervjuer

Patel och Davidson (2003) talar om att intervju en person är ett sätt att komma åt de tankar, åsikter, känslor och åsikter någon har. Vidare nämner de att det är viktigt att se intervjun som en process som sker i ett speciellt sammanhang. De påtalar också att det är en fördel om den som intervjuar har förkunskaper och är förberedd inom det område som ska studeras.

Syftet med intervjuerna var att ta reda på hur pedagoger upplevde att barnens sociala mönster och samspel påverkades vid resursbrist, men också hur de själva upplevde att deras relationer till barnen påverkades. För att göra detta valde jag att använda mig av kvalitativa intervjuer med semistrukturerade frågor. De förklarar att kvalitativa intervjuer har som syfte att ta reda på och identifiera egenskaper i den intervjuades livsvärld eller uppfattning om något fenomen. Både intervjuaren och den som blir intervjuad är medskapare i ett samtal, då det gäller dessa intervjuer. Intervjuer kan innehålla olika grader av standardisering. Med detta menas vilken grad av ”svarsutrymme” respondenten får. Helt strukturerad intervju innebär väldigt lite svarsutrymme samt att vi kan förutsäga vilka alternativa svar som är möjliga, medan man i en ostrukturerad intervju lämnar maximalt svarsutrymme. Semistrukturerade frågor innebär att man utgår ifrån ett fåtal öppna frågor som samtalet koncentreras till (Patel och Davidson, 2003).

4.4 Urval

I studien medverkar barn och pedagoger vid två kommunala förskolor från olika kommuner i Skåne. Den ena förskolan består av endast en avdelning med barn 1- 5 år gamla. Den andra förskolan består av fyra avdelningar med åldershomogena grupper, där barnen som observerats är 1- 2 år gamla. Jag valde att studera dessa båda förskolor för att få en spridning i barns ålder och därmed ett bredare perspektiv samt på detta vis uppmärksamma om ålder hade någon inverkan på barns anknytningsbeteende. Likaså ville jag ta reda på om åldern på barn påverkade vilka copingstrategier som användes. För att kunna utföra denna typ av studier på ett så bra sätt som möjligt, underlättade det att göra den på förskolor där jag redan hade en inblick i verksamheten och kände barnen.

Jag valde att intervjua de pedagoger som var fast anställda och hade arbetat på förskolorna under en längre period. Syftet med att intervjua just dessa pedagoger, var att kunna få fram eventuella skillnader då de arbetat i verksamheten både med och utan resursbrister.

4.5 Genomförande

Under hela undersökningsperioden har jag haft penna och block tillgängligt, där jag med jämna mellanrum skrivit ner korta beskrivningar om vad som skett. Ibland har jag befunnit mig mitt i verksamheten som deltagande och ibland har jag suttit vid sidan av som icke deltagande observatör. Vid dagens slut har anteckningarna renskrivits för att få en mer sammanhängande text. Jag har försökt följa antingen vissa barn eller situationer under flera dagar, för att upptäcka eventuella mönster. Vilket eller vilka barn jag har valt att se lite extra på, har haft dels att göra med möjligheten (deras närvaro) och dels att göra med hur de verkat uppleva observationerna. Vissa barn tycktes upphöra med det de sysslade med då de upptäckte mig genom att ändra sysselsättning eller söka kontakt med mig. De situationer som jag sett närmare på är: hallsituationen, matsituationen, barns sätt att hitta ”egna” platser, barns ”fria lek”, barns konflikthantering och barns uppsökande av uppmärksamhet från pedagoger. Observationerna blev vid ett flertal tillfällen avbrutna då behövde jag ibland var tvungen att gå in och avbryta då

det uppstod bråk och konflikter. Intervjuerna har skett efter observationsperioden, för att få ett helhetsperspektiv över hela tiden. Sammanställning av anteckningarna från intervjuerna har presenterats för pedagogerna så att de fått möjlighet att göra eventuella korrigeringar.

4.6 Forskningsetiska principer

Studien har utgått ifrån riktlinjer framtagna av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. De behandlar fyra olika principer vad gäller krav på forskarens förhållningssätt till informanterna:

Samtyckeskravet syftar till att både uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare ska ge sitt samtycke. Här ska även tydligt framgå att man när som helst kan välja att avbryta sitt deltagande.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera uppgiftslämnare och deltagare om deras uppgift i studien och vilka villkor som gäller för detta deltagande.

Konfidentialitetskravet har som uppgift att skydda personer och ge anonymitet, samt att uppgifter om deltagarna ska förvaras så att inte obehöriga kan ta del av dem.

Nyttjandekravet innebär att uppgifter om personerna som deltar i studien inte kommer att användas till kommersiellt bruk eller andra icke vetenskapliga syfte.

Innan studien inleddes informerades barn, vårdnadshavare och pedagoger både muntligt och skriftligt om syftet till studien. Barnen informerades också om att de kunde säga till om de inte ville att jag skulle skriva något om just dem eller en specifik situation. Vårdnadshavare fick skriva på en samtyckesblankett (bilaga 1) där information om syftet till studien och vilken funktion det insamlade materialet skulle få. Dessutom informerades även vårdnadshavarna om möjligheten att de när som helst under studiens gång kunde avbryta sitt barns deltagande. Patel och Davidson (2003), påtalar vikten av att individen som blir intervjuad får tydlig information om hur resultatet kommer att användas.

Med hänsyn till de ovanstående forskningsetiska principerna så har både barn, pedagoger och förskolor fingerade namn. Materialet kommer endast användas till syftet som examensarbete på Malmö Högskola.

4.7 Analysmetod

Alvehus (2014) talar om att det är viktigt att vrida och vända på materialet på olika sätt för att inte bestämma sig på ett för tidigt stadium hur den slutgiltiga tematiseringen ska se ut. Han betonar också vikten av att inte reducera materialet för hårt, då motsägelser och paradoxer kan försvinna. Dessa motsägelser är ofta det som skapar ett teoretiskt intressant perspektiv. Bearbetningen av materialet från observationerna genomgick flera olika steg. Initialt sorterades materialet utefter de olika förskolorna. Detta följdes sedan av olika tematiseringar utifrån situationer, beteende, ålder, antal gånger med mera. För varje bearbetning smalnade materialet av och kategorier framträdde. När kategorier jämfördes från de olika förskolorna framträdde liknande mönster på båda, vilket innebar att jag sammanförde materialet till ett gemensamt. Detta material sorterades återigen in i de kategorier som framträtt i det initiala skedet. Genom fokus på de teoretiska perspektiv och begrepp som studien utgick ifrån framgick nu flertalet mönster. Med dessa till grund sorterades materialet in under de anknytnings- och copingstrategier samt beteende kopplat till resiliens som framträdde.

Intervjumaterialet sammanställdes och genomgick en liknande sorterings- och kategoriseringsprocess. I de mönster som framträdde från intervjuerna framkom både positiva och negativa effekter orsakade av resursbrister i förskolan. Vilket kom att innebära att jag ännu en gång granskade observationsmaterialet för att se om detta framträdde även där. Detta fick mig att inse vikten av använda en objektiv forskarblick på materialet, då det lätt kan bli är att man ser normativt på det. Efter ytterligare en granskning av observationerna med de mönster som framträdde i intervjuerna i åtanke, syntes nu även här mer nyanser i effekterna av resursbrister. Trots att det etnografiska fältarbetet visserligen utgår ifrån forskarens initiala frågor och intresse, så bör man vara beredd att ändra fokus och ”följa materialet”. Alvehus (2014) .

5 Resultat och analys

I kommande kapitel kommer jag först att presentera de två förskolorna samt vilka förutsättningar som vid tiden för studien fanns på dem. Därefter följer fyra olika avsnitt som vart och ett tar avstamp i en observation som tolkas utifrån vilka copingstrategier som de kan ge uttryck för. Kapitlet innehåller också en sammanställning av pedagogernas tankar och reflektioner utifrån de gjorda intervjuerna. Det hela avslutas med en gemensam sammanfattning av det som framkom i både observationer och intervjuer.

5.1 Inledning

Följande observationer är insamlade vid flertalet olika tillfällen under en längre period på dessa förskolor. Den ena förskolan består av en avdelning med 20 barn i åldrarna 1–5 år. Den andra förskolan består av fyra avdelningar varav den som jag observerat är en avdelning med 13 barn i åldrarna 1–2 år. Båda förskolor hade gemensamt att de var påverkade av resursbrist i form av det saknades flera ordinarie pedagoger, vilka ersatts av flera olika vikarier.

5.2 Kaos i hallen

Barnen har samlats i hallen för att klä på sig och gå ut. Den ordinarie pedagogen är i skötrummet och byter blöjor. I den trånga lilla hallen är det en vikarie och 14 barn i varierande ålder. Några barn puttar varandra, så att de i sin tur ramlar på andra barn. Det är ont om plats på golvet där flera barn försöker lägga ut sina overaller för att ta på dom. Barnen pratar i munnen på varandra för att få vikariens uppmärksamhet och hjälp med olika saker. I en hörna står en liten flicka och gråter tyst, hon backar längre och längre in mot hyllan i takt med att ljudvolymen i hallen ökar. Vikarien hjälper barn på löpande band och höjer rösten med jämna mellanrum för att påminna barnen om ljudvolymen. I en yttre hall springer två barn runt och jagar varandra, den ena snubblar och trillar över en pojke som sitter på golvet tillsynes oberörd av röran. Han blir ledsen och vikarien försöker trösta honom samtidigt som hon återigen höjer rösten och ber barnen klä på sig så att de kan få komma ut.

Då den ordinarie pedagogen kommer ut i hallen, får de barn som är färdiga lov att gå ut tillsammans med vikarien. Resterande barn drar och sliter i henne för att berätta saker och få hjälp med kläder och vantar. Flickan som tyst grät, sitter fortfarande kvar i hyllan under kläderna. Hon gråter inte men stirrar tyst ut i luften, hon söker heller inte kontakt med pedagogen.

Observationen visar hur en del av barnen ser till att få hjälp med många av de saker de vanligtvis klarar själv. De talar högt och ”tar för sig” och ser till att få vikariens fulla uppmärksamhet. Då barnen var färdigklädda och stod och väntade på sin tur var det mycket knuffar, hårda ord och trängsel. När barnen samlades för samtal gällande röran som uppstod i hallen, så visste de mycket väl hur man skulle bete sig. Vid upprepade tillfällen visade sig just hallsituationen vara ett av de ställen, där resursbristen blev som mest påtaglig. Barnen verkar ”stänga ute” samtalet de haft med pedagogerna till fördel för sin målinriktade lösning på den stressiga hallsituationen – se till så de själv får den hjälp och uppmärksamhet de behöver – oavsett om de egentligen vet att det är fel sätt. Här framkommer hur vissa barnen använder sig av probleminriktad copingstrategi för att hantera denna situation.

Flickan i ovanstående observation uppvisar ett helt annat beteende. Här framkommer anknytningspersonens betydelse, att vid behov kunna söka sig till en trygg bas och ”tanka trygghet”. Då ingen person som hon har knutit an till tröstar henne när hon gråter, verkar hon ”gå in i sig själv”. Att ”vandra iväg” in i sina tankar kan tolkas som ett alternativt sätt för flickan att hantera den jobbiga situationen. Möjligen har hon på detta sätt hittat en strategi som minskar obehaget och dämpar känslorna, vilket framstår som emotionellt inriktad copingstrategi.

5.3 Hummandet vid matbordet

Per har vid upprepade tillfällen, redan från tidig morgon frågat när det blir mat, vad det blir för mat samt vid vilket bord han ska sitta. När det nu äntligen är mat och barnen är samlade för att äta är det hög ljudvolym i rummet. Pedagogerna ber barnen flera gånger att sänka sina röster, trots detta fortsätter det vara en oroligt hög ljudnivå. Plötsligt börjar ett barn gråta, det visar sig att han blivit sparkad på benet under bordet. Vikarien som sitter vid bordet, tillrättavisar barnet som sparkat och får honom att säga förlåt och sluta sparkas. Vid ena kortsidan sitter Per och har ett lågt monotont ”hummande” ljud för sig, samtidigt som han vaggar fram och tillbaka med huvudet.

- Sitt stilla, snälla Per, säger vikarien.

Per fortsätter som om inget har hänt. Vikarien upprepar sin kommentar och lägger samtidigt sin hand över hans för att få uppmärksamhet. Han hoppar till och tittar förvånat på henne.

- Sluta är du snäll, ber vikarien.

- Vad då, jag gör inget, säger han och ser förvånat på henne.

- Du låter hela tiden och så sitter du inte stilla med huvudet.

- Gör jag ju inte alls det, jag bara äter, säger han argt.

- Nåja, men försök att bara äta då istället, ber vikarien.

Per ser surt på henne, men fortsätter att äta. Denna procedur upprepas ett flertal gånger under lunchen och varje gång vikarien säger till honom, så ser han uppriktigt förvånad ut. Han verkar inte medveten om sitt eget beteende.

Barnet i ovanstående observation tillhör ett av de barn där matsituationen verkar utgöra en väldigt viktig roll i hans vistelse på förskolan. Återkommande i studien förefaller barnen fokusera på de fasta, trygga rutiner som finns på förskolan. Matsituationen är en ständigt återkommande fråga. De undrar när och vad de ska äta, vem de ska sitta bredvid och vilken pedagog som ska sitta vid deras bord. Barnen som inte varit helt nöjda med sin placering, frågar ofta redan då man dukar av, var de ska sitta när det är nästa måltid eller försöker ”paxa” en plats bredvid en speciell pedagog eller kompis till nästa gång. Flera gånger varje dag kommer dessa frågor, framförallt från de äldre barnen. Att det är just de äldre barnen som är så fokuserade på matsituationen, kan bero på deras medvetenhet om förskolans rutiner och till viss del även tidpunkterna då de inträffar. Det omedvetna ”hummandet” och den vaggande rörelsen (stereotypa beteendet) är beteende som samstämmer med en undvikande strategi, ett sätt att fullständigt gå upp i något för att undvika det som känns jobbigt. Sökandet av att få sitta bredvid ”rätt” pedagog kan vara ett sätt att finna trygghet hos en sekundär anknytningsperson.

5.4 Egna platser

- Vad gör ni? Pedagogen lyfter på filten några barn lagt över ett bord.

- Vi gör ingenting, bara sitter, svarar en pojke.

- Det är bara vårt hus, här får man bara vara två stycken, fortsätter de.

Den ena av pojkarna ser lite ledsen ut och pedagogen undrar om allt är bra, eller om han tycker något är jobbigt. Pojken tittar länge på pedagogen innan han tyst svarar att han saknar sin mamma. Detta är två pojkar som vanligtvis är väldigt aktiva och glada, men nu har föräldern uttryckt en oro, då de inte vill gå till förskolan längre. Pedagogen sätter sig ner utanför ”kojan” och efter ett längre samtal kommer det fram att pojkarna tycker det är

jobbigt när det inte är ”rätt fröknar” på förskolan. De berättar att de även tycker det är jobbigt när de små barnen är så ledsna, de säger att det gör ont i öronen.

Detta sätt att söka sig in i ”egna platser” och leka där, gör barn ofta i sin lek. Det jag uppmärksammat i observationerna är att det inte verkar vara någon lek inblandad på dessa ”platser”. Barnen sitter istället tysta tätt intill varandra eller pratar lågt. Vid flera tillfällen verkar det som att de tröstar varandra. De är väldigt noga med vem som får vara i deras hus/koja och använder strategier som att bygga små ”platser” där det inte får plats fler. I observationen här nedan förekommer det liknande ”platser”.

Utegården är ganska stor med flera ”rum” mellan avdelningarna – trots detta samlas nästan alla barn från ”lilla” avdelningen i ett hörn av gården på gräsmattan. Här finns det buskar att gömma sig i och en liten rutschkana. En del av barnen står i eller bakom buskarna och två står under rutschkanan där de leker ”affär” med sand, spadar och sandformar. De som är i buskarna verkar leka någon obestämbar lek, då de byter platser med jämna mellanrum och sitter tätt bredvid varandra helt tysta.

Då pedagogen frågar vad barnen leker, får hon till svar att de leker hus. Barnen berättar vidare att de bara bor och att fröken inte får vara där. Varför fröken inte fick vara med, kunde barnen inte svara på men de upprepade att bara de fick bo där.

I flera av observationerna visade det sig att både de yngre och äldre barnen hittade ”egna platser”. De yngre barnen genom att klättra in i en tom plastback, bakom kläderna i hyllorna i hallen och i små trånga utrymmen på förskolorna. De äldre barnen byggde sina ”platser” själv, både utomhus och inomhus med material som fanns tillgängligt. Skillnaderna mellan de äldre och yngre var att de yngre var mer tillåtande mot kompisar att ”komma in” i deras platser. De äldre var väldigt noga med vem som fick vara i deras ”plats” och de som bjöds in tycktes vara tvungna att följa speciella regler, påhittade av dem som skapat ”platsen”. Kanske kan det vara så att de använder dessa ”platser” till att stänga ute det som de upplever jobbigt och att de ”tankar trygghet” hos varandra. Detta beteende kan tänkas uppkomma då flera av de ordinarie pedagogerna var borta och det därmed inte alltid fanns en känd anknytningsperson de kunde vända sig till. Barnen uppvisar även att de använder sig av en probleminriktad copingstrategi genom att de hittar en egen lösning på problemet med att skapa egna platser där de ger varandra trygghet. Det förefaller också vara ett sätt för barnen att behålla en så normal vardag som möjligt under rådande omständigheter (resursbrist, fel fröknar, ledsna barn), vilket är ett beteende som man ofta ser i beskrivningen av resilienta barn.

5.5 Vill vara arg

Det visade sig vid flera tillfällen under observationerna att barnens lekar innehöll mycket ilska. I situationer där barnen vanligtvis brukar diskutera eller höja rösten mot varandra ändrade sig beteendet till att de knuffas, trängs, sparkas och slåss istället för att prata med varandra. Det framstod även som om barnen hittade på egna lekar som det var tillåtet att vara arg i. Exemplet nedanför är en lek som helt plötsligt uppstod, ingen av de båda barnen hade någonsin nämnt något om Tv-spel alls innan.

I ett hörn på tomten bakom komposten sitter två pojkar, Hugo och Nils. Pedagogerna närmar sig för att försöka förstå vad de gör. De slänger stenar mot planket om och om igen och skriker argt varje gång de slänger. Pedagogerna frågar vad de gör och de svarar att de spelar Tv-spel och skjuter på onda.

- Oj, det verkar otäckt har ni ett sådant spel hemma, frågar pedagogerna.
- Nej, inte jag men min storebror, säger Hugo och det är ett jättebra spel, för där får man vara jättejättearg.
- Är det bra att vara jättejättearg?
- Ja för ibland är man bara det, svarar han. Nils nickar och håller med.

Beteendet är tecken på att barnen upplever en negativ stress och för att hantera den använder de sig av problemorienterad copingstrategi. Detta gör de genom att använda sig av en lek där de får lov att vara arga – för som de uttrycker det själva – ibland är man bara arg.

5.6 Ur pedagogernas perspektiv

I följande avsnitt sammanställs de tankar och reflektioner som framkommit i intervjuer med pedagogerna. Dessa har sedan grupperats utifrån de mönster och beteende som framträtt. Slutligen jämförs observationerna och intervjuernas resultat i en sammanfattande diskussion.

5.6.1 Sämre tålamod och fler konflikter

Pedagogerna upplever att barnen hela tiden testar gränserna mot vikarier och att detta även sprider sig in i barnens egna lekar. Detta leder till att det skapas fler konflikter och blir ett hårdare klimat i barngruppen.

När jag är stressad, minskar även mitt tålamod och barnen får allt för ofta möta en kortfattad, irriterad och sträng pedagog.

Extra påtagligt blir det då något händer i barngruppen och när man som pedagog inte har tid att bemöta deras beteende på rätt sätt, utan bara säger till barnen att - så får man inte göra. Pedagogerna menar att sämre tålamod och fler konflikter, resulterar i att det istället skapas fler förbud och regler än vad som fanns från början. Att det ständigt är ny personal med nya eller inga regler gör, att barnen bli förvirrade och de vet och förstår inte längre vad som förväntas av dem.

5.6.2 Tillit och trygghet påverkas

En pedagog berättar att hon upplever att de yngre barnen gråter mycket och ”klänger” sig fast vid de ordinarie pedagogerna. Hon betonar att ” man känner det som om man inte räcker till, man är ju ingen ”bläckfisk”. Vidare nämner pedagogerna att de upplever att resursbrister skapar otrygghet och osäkerhet bland barnen, de gråter, blir blyga och tysta. Vissa av barnen visar det istället genom att bli arga eller högljudda och det förekommer mycket lögn. Pedagogerna påtalar att det tar tid att bygga upp tilltro och tillit hos barnen och att barn som hela tiden blir svikna, inte lyssnade på eller sedda av intresserade pedagoger väljer att gå de sin egen väg. “De får helt enkelt skapa sin egen fostran och trygghet på förskolan”. Detta beteende kan härledas till Hagströms (2010) forskning som visar att barn drabbas av negativ stress då de inte har kontinuerlig tillgång till en sekundär anknytningsperson.

Under den situation som varit under en längre period med endast mig som ordinarie pedagog och flera olika vikarier, har jag det känts som jag bara ”släcker bränder” överallt.

En av pedagogerna säger att det till och med har gått så långt, att en del av barnen slutat fråga vad vikarierna heter eller vad de gör där.

5.6.3 Engagemang och delaktighet på förskolan förändras

Pedagogerna påtalar att de märker att vissa av barnen utnyttjar situationen och blir ”små”, kan inget själva och ber om hjälp med saker de vanligtvis klarar av. De upplever också en minskad vilja till delaktighet hos barnen, de slutar komma med önskemål om verksamheten. Pedagogerna är oroliga över att detta kan påverka barnens möjlighet till utveckling. ”När barnen gjort något de vill visa upp men inte blir tagna på allvar, aldrig lyssnade på utan hela tiden får en ny fröken kanske de till slut ger upp” säger en av pedagogerna. Situationen i förskolan innebär att pedagogerna använder sig av de äldre barnen. De ber dem vara extra duktiga och hjälpa till ”nu när det är så rörigt”. Pedagogerna menar att de är medvetna om detta är helt fel och att även de äldre barnen borde få extra mycket uppmärksamhet istället.

En av pedagogerna ser på det ur ett annat helhetsperspektiv:

Enstaka dagar med resursbrist kan kanske vara nyttigt för oss, då vi måste skärpa våra sinnen. Vi måste kanske släppa lite av allt ”kringarbete”, dokumentationer med mera och enbart fokusera på att finnas ”på golvet” med barnen. Man är mer noggrann och närvarande, man kan inte ”luta sig” på en kollega. Men att arbeta med denna press och stress ofta, tror jag verkligen missgynnar relationerna till barnen.

I pedagogens sammanfattning betonar hon att det trots allt kan komma något positivt ut av en resursbrist. Detta kan uppfattas som en meningsbaserad copingstrategi, då hon fokuserar på att hitta något som är bra i situationen, oavsett hur jobbig den är.

5.7 Sammanfattning

Observationerna visar på att barn både ändrar sitt sociala beteende och att samspelet förändras till det sämre. Även pedagogerna uppmärksammar att de lägger märke till barns förändrade beteende. De påtalar att de är oroade över att barnen stannar av i sin utveckling. Detta är en av de effekter som kan uppkomma då barnen inte har kontinuerlig tillgång till en anknytningsperson. Pedagogerna talar om att de märker att resursbristen påverkar deras relationer till det sämre, både till barnen men också till varandra. I intervjuerna reflekterar pedagogerna över sin oförmåga att förändra sitt beteende trots medvetenhet om att det inte är

korrekt. I sammanställningen av observationsmaterialet synliggörs att barns beteende i form av gråt, klängighet, blyghet, högljuddhet samt osäkerhet visar att det skapar en negativ stress då det inte finns kontinuerlig tillgång till en anknytningsperson. För att hantera situationen som uppkommer så använder barnen sig av olika copingstrategier. Vilken eller vilka strategier som används är väldigt individuellt och samma situation kan hanteras på olika sätt av olika barn. De strategier som synliggörs i studien är undvikande coping som syns då barn går in i olika slag monotona beteenden samt emotionell coping genom att barn drar sig undan, tystnar eller ”går in i sig själv”. Dessa båda strategier syns dock inte alls i samma utsträckning som probleminriktad coping vilken tar sig uttryck genom att barnen ”uppfinner” egna regler och platser, är utåtagerande, högljudda och uppmärksamhetskrävande. Denna strategi går även att finna i pedagogernas beskrivningar av barnens beteende. De märker att barnen testar gränser, skapar konflikter, blir arga och högljudda, utnyttjar vikarier till sin fördel samt att det blir ett hårdare klimat i barngruppen. Detta skapar i sin tur frustration, irritation och känsla av otillräcklighet hos pedagogerna. Trots detta framstår probleminriktad coping vara den strategi som konkret fungerar i förhållande till situationen med resursbrist på förskolan.

6. Diskussion

Följande kapitel har delats in i två olika avsnitt. Det inleds med en resultatdiskussion där resultatet från studien presenteras, jämförs och analyseras samt förankras i tidigare forskning. Vidare följer en metoddiskussion som innehåller reflektioner över vilken på- och inverkan val av metod har haft på insamlandet av det empiriska materialet.

6.1 Resultatdiskussion

I studien synliggörs att anknytningen och med den tryggheten hos barnen påverkas av resursbristen. Med många vikarier, bristen på kontinuitet och närvaro hos de ordinarie pedagogerna framträder förändrade anknytningsmönster hos barnen. Detta kan sammanliknas med de anknytningsmönster som framkom hos barn som växt upp i alternativt boende vilket Garcia Quirogas (2015) forskning handlar om. I studien utförd av NICHID (2001) framkom även hur stor betydelse kontinuiteten bland personal och kvaliteten på verksamheten har för barns möjlighet att kunna skapa en trygg anknytning. Den menar att eftersom barn tillbringar så stor del av sitt liv på förskolan så blir den sekundära anknytningspersonen blir nästan lika viktig som föräldrarna (NICHID, 2001).

Resultaten i detta examensarbete visar också att det framkommer flera olika anknytningsbeteenden som Ainsworth, m.fl. (1978) talar om i sin forskning. Hos en del av barnen visar sig beteenden som klängighet, ett ständigt uppmärksamhetssökande samt ovilja att utforska, vilket kan sammanliknas med otrygg, ambivalent anknytning. Andra beteenden som också framträder är att några barn drar sig undan från närhet, för att istället fokusera på lek eller något de utforskar, vilket stämmer överens med en otrygg, undvikande anknytning.

Resultatet synliggör vidare att barnen på förskolan använder sig av olika copingstrategier för att hantera situationer som för barnen upplevs som svåra eller problematiska. Att dra sig undan

eller distansera sig, så kallad emotionellt inriktad coping, visar sig framträda främst hos de lite yngre barnen. De lite äldre barnen använder sig oftare av probleminriktad coping, vilket innebär att de hittar ett sätt att hantera eller lösa situationen till sin fördel på förskolan. Det framträdde även framför allt hos de äldre barnen, ett mönster i ökat utåtagerande beteende så som frustration, irritation, aggression och höga röster. Sundelin Wahlsten (1991) talar i sin studie hur detta beteende framträdde hos de barn som lever i psykosociala riskmiljöer. Barnen upplever en negativ stress då det förekommer resursbrist i förskolan och detta kan upplevas som en risk eller kris i barnens liv, därav likheterna med Sundelin Wahlstens forskning. Då barnen använder sig av olika copingstrategier för att hantera eller ”härda ut” situationer, upplevs detta ofta av pedagogerna som ett frustrerande, jobbigt och irriterande beteende hos barnen – vilket i sig skapar en oro och känsla av otillräcklighet och uppgivenhet hos pedagogerna. Mycket av de studier och forskningsrapporter jag valt att presentera i kapitlet tidigare forskning handlar om barn som befinner sig i väldigt stor utsatthet och i psykosociala riskmiljöer. Trots detta framkommer tydliga liknelser mellan hur barnen i forskningen och barnen jag observerade i förskolan, väljer att hantera sina svårigheter. Detta visar på hur viktigt det är för barn på förskolan att ha en trygg anknytning. En trygg anknytningsrelation utgör själva grunden för att barn ska våga utforska sin omvärld, vilket i sin tur utgör grunden för barnets självkänsla och utveckling. Då de flesta barn idag börjar förskolan vid ett års ålder är pedagogerna på förskolan väldigt viktiga som sekundära anknytningspersoner och det blir extra sårbart när de ”försvinner” från förskolan. För oavsett om de ersätts av vikarier så krävs det kontinuitet, samspel och en ömsesidighet i relationer som tar lång tid att bygga upp. Barn som under långa perioder har en uppväxt präglad av svårigheter och kriser, men som trots det ”klarar” sig och växer upp till ”normala” individer benämns i forskning som resilienta barn. Det är då extra oroande när barn på förskolan visar upp beteenden som är typiska för resilienta barn.

6.2 Metoddiskussion

Syftet med denna studie var från början att se hur barn hittar egna platser och möjligheter till återhämtning i dagens förskola. Då jag började transkribera en del av observationerna

synliggjordes ett mönster på något helt annat än det jag haft för avsikt att undersöka – jag såg barns sätt att hantera resursbrister i förskolan. Detta innebar att resterande observationer samt studiens syfte bytte fokus. Jag valde istället att se på vad som händer med barns beteende och vilka strategier de använder för att hantera sin vardag på förskolan vid resursbrist. Målet att använda mig av icke deltagande observationer visade sig vara svårt då barnen aktivt sökte min närvaro och hjälp, vilket ledde till att flertalet av observationerna istället kom att bli deltagande. Att intervjua de ordinarie pedagogerna gav mig insikt i att vi har olika sätt att se på resursbrist i förskolan. Så här i efterhand, hade det varit intressant att genom intervjuer även involvera föräldrar och vikarier för att få ett bredare perspektiv.

6.4 Vidare forskning

Då jag sökte efter tidigare forskning om barn vid resursbrist i förskolan, så hittade jag inget som var direkt kopplat till detta ämne. Däremot finns det mycket forskning och artiklar om förskolepersonal som mår dåligt, är stressade och sjukskrivna. Både tidigare forskning och resultatet från observationerna i detta examensarbete visar på vikten av att barn behöver en trygg anknytning för att få så bra förutsättningar som möjligt till att utvecklas vidare. I takt med att samhället förändrats så har även barns uppväxtförhållanden det. De tillbringar idag en väldigt stor del av sin barndom på förskolan. Vardagen i förskolan har under en längre tid ofta präglats av resursbrist och det kommer den troligen att fortsätta göra, då det råder brist på behöriga förskollärare. Detta innebär att många barns förutsättningar till en trygg anknytning påverkas och jag anser därför att det finns ett behov av vidare forskning på vilken effekt detta har för barn då de växer upp. Det finns dessutom ett behov av att utveckla en handlingsplan med handfasta strategier och råd på vad man bör tänka på och hur man kan agera när det uppstår resursbrist. För att en sådan plan ska kunna bli verklighet behövs även här forskning med analys och resultat från flera olika förskolor och deras sätt att hantera resursbristerna.

Referenslista

Alvehus, Johan (2014). *Skriva uppsats med kvalitativ metod. En handbok*. Stockholm: Liber AB

Ainsworth, Mary D & Bell, Silvia M (1970). "Attachment, exploration and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a Strange Situation." *University of Chicago Press* No.41 pp. 49-67.

Bowlby, John (2010). *En trygg bas: Kliniska tillämpningar av anknytnings teorin / John Bowlby*. Stockholm: Natur & Kultur

Broberg Anders, Risholm Mothander Pia, Granqvist Pehr & Ivarsson Tord (2008). *Anknytning i praktiken: tillämpningar av anknytnings teorin*. Stockholm: Natur och Kultur

Drugli, May-Britt (2013). *Liten i barnehagen: Forskning, teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm AS

Garcia Quiroga, Manuela (2015). "Attachment Styles in Children Living in Alternative Care: A Systematic Review of the Literature". *Child & Youth Care Forum*. Vol.45 No 4 pp.625-653

Hagström, Birthe (2010). *Kompletterande anknytningsperson på förskola*. Malmö: Holmbergs

Helmen Borge, Anne Inger (2009). *Resiliens: risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur

Kinge, Emilie (2016). *Utmanande beteende i förskolan*. Spanien: GraphyCems

Lazarus Richard S & Folkman Susan (1984) *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer Publishing Company

Löfdahl, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (2015). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber AB

NICHD, Early Child Care Research Network (2001). "Child-Care and Family Predictors of Preschool Attachment and Stability From Infancy". *Development Psychology* Vol 37, No 6. pp. 847-862

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Reinoso, Marta (2016). "Internationally adopted childrens general and adoption-specific stressors, copingstrategies and psykological adjustment". *Child and Family Social Work*. No 21 pp. 1-13

Sundelin Wahlsten, Viveka (1991). "Överlevnadsstrategier hos barn i psykosociala riskmiljöer". *Vård* nr 2. s. 72

Werner, Emmy (2012). "Risk, Resilience and recovery". *Reclaiming Children & Youth*. Vol. 21, No. 1, pp. 18-21

Samtycke till medverkan i studentprojekt

Som ni alla vet, studerar jag (Susanne Winberg) till förskollärare på Malmö Högskola, i mitt examensarbete tänkte jag titta på hur barnen hittar ”sin egen plats” bland alla kompisar, aktiviteter och pedagoger som är runt dem hela dagarna. Vilka strategier har de, hur ofta sker det, var sker det och är det någon speciell tidpunkt på dagen som det sker. För att göra detta tänkte jag använda mig av observationer med fältanteckningar. Detta material ska sedan sammanställas och i detta hoppas jag se något/några mönster. Resultatet kommer sedan med er tillåtelse att synas endast via text i mitt examensarbete. De som kommer ta del av detta är andra studenter på Malmö Högskola samt lärare. Efter examination kommer allt insamlat material att raderas, men examensarbetet kommer finnas synligt för de som via Malmö högskola vill ta del av examensarbetet/ uppsatser. Era barns namn kommer inte användas utan ersätts av fiktiva namn. Ni kommer givetvis som vårdnadshavare ges möjlighet att läsa det färdiga examensarbetet.

Inom förskolans verksamhet råder det stark sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagen. Jag får därför inte dokumentera, fotografera eller filma ditt/ert barn utan att du/ni har samtyckt till det. Även personuppgiftslagen kräver ett sådant samtycke. Genom att skriva under detta samtycke godkänner du/ni att ditt/ert barn dokumenteras av mig på det sätt jag har beskrivit inom ramen för mina studier. Det insamlade materialet kommer inte att användas i något annat syfte och det kommer att förstöras när studien är färdig.

Du/Ni kan när som helst återkalla detta samtycke. Då kommer inga nya uppgifter att samlas in, men de uppgifter som redan har samlats in får lov att fortsätta användas i studien.

Barnets namn *Avdelning*

.....

Vid gemensam vårdnad måste båda vårdnadshavarna underteckna blanketten

Datum:

Vårdnadshavare 1

Vårdnadshavare 2

.....